

Докторант ОЛГА КОСТАДИНОВА

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ "НЕОФИТ РИЛСКИ", гр. БЛАГОЕВГРАД

ФОРМИ НА РЕЛИГИОЗНИЯ ТУРИЗЪМ

FORMS OF THE RELIGIOUS TOURISM

PhD Student OLGA KOSTADINOVA

SOUTH-WEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI", BLAGOEVGRAD

Abstract: Pilgrimage is an essential part of religious tourism and even gave rise to the use of the term "pilgrimage tourism" as the equivalent of "religious tourism". Discussion on the scope of the terms "pilgrimage tourism" and "religious tourism" requires clarification of the individual forms and manifestation of this specific type of tourism. There is a close connection between it and other types of tourism. Here we have in mind the so-called multifunctional trips depending on the motivation of tourists when visiting religious centers or other cultural sites. Regarded as a separate form, religious or pilgrimage tourism could be classified as a separate subgroup of cultural tourism. In general, the differences between different forms are not clearly defined and often move from one form to another. Nowadays, religious tourism is closely linked to recreational and cultural tourism, perhaps more than ever before.

Key words: pilgrimage, religious tourism, forms of religious tourism

Въведение

Религиозният туризъм, като всички останали видове туризъм притежава динамичен елемент – движение в пространството, самото пътуване – но също така и статичен елемент – временен престой на място различно от това на постоянното местожителство. Както целта, така и причината за пътуването са свързани с промяна на заобикалящата ги среда, най-малкото за ограничен период от време, който за туриста има личен, но не и професионален интерес (Rinschede, 1992).

Религиозно мотивираният туризъм е най-вероятно също толкова стар колкото и самата религия и следователно е най-старият вид туризъм и това важи не само за Християнството, но представлява по-скоро световно явление от историята на религиите. (Lanczkowski, 1982:150)

Обикновено в науката се прави разлика между няколко вида поклон-

нически туризъм, които се класифицират по следните признаци (Бабкин, 1992 г.):

1. По числото на участниците и семейната им принадлежност различаваме индивидуално, семейно и групово поклонничество; (малцинство са онези, които пътуват сами; индивидуалното пътуване дава възможност на туриста да следва своите интереси и желания и да избира маршрута за своите поклоннически цели; пътуването със семейство или приятели с частно или публично транспортно средство улеснява социалните контакти и тяхната организация)

2. По продължителността дълго и кратковременно, като за дълго се счита онова пътуване, което надвишава 10 дни; то включва посещения до религиозни центрове за няколко дни или седмици и не се ограничава само до посещаване на национални, но има за цел и по-далечни международни религиозни забележителности;

3. Според календара и сезонността - най-голяма посещаемост на религиозните обекти има по време на храмови и други религиозни празници; религиозният туризъм е свързан с определена сезонност, дори когато някои религиозни места могат да бъдат посещавани през цялата година; тя се влияе най-често от религиозните церемонии и възпоменателни дни, но също така и от климата на поклонническото място и работния календар на местното селско население; летните ваканционни месеци влияят на поклонническия туризъм, тогава населението преследва предимно ваканционни дейности и по-специално там, където религиозното пътуване лесно може да се свърже с ваканционни и образователни занимания, както например посещението на туристически атракции, намиращи се непосредствено до местата за поклонение (Ниагарския водопад, Уолт ДисниЛенд и др.); от друга страна месецът на почивките август задържа много летовници далеч от посещения на религиозни центрове.

4. Прямо посещаемите обекти правим разлика между посещения на църкви, манастири, храмове и тези на природни култови места (гори, езера, пещери, аязми и др.)

5. По местоположението на обекта, който е цел на поклонничеството, го разграничаваме на вътрешно (в пределите на страната) и задгранично;

6. Според признака задължителност имаме доброволни и задължителни поклоннически пътувания (в исляма поклонничеството до Мека се явява задължително за всеки правоверен мохамеданин, където заедно с нейните покрайнини и с около два милиона поклонници годишно, тя се е развила в отделно място за поклонение, което мюсюлманите трябва непременно поне един път в живота си да посетят) (Long, 1979)

Поклонниците обикновено нямат големи претенции относно качеството на

туристическото обслужване. Често остават да нощуват в манастирските килии, на палатки, даже направо на пода в храмовете или дори на улицата. Храната е скромна, най-често вегетарианска, а по време на постите постна.

Поклонническият туризъм има своя социално-психологическа база и географско направление. Той се подразбира като туристически пътувания из Северна и Южна Америка, Европа и Русия, посещения на различни религиозни центрове в Азия, в Индия, Тибет, Китай, Неапол, Япония. Целта на тези обиколки е да помогнат на човека да реши проблемите си, да израсне духовно и нравствено, да стигне до познание на своята вътрешна духовна природа. Не е задължително той да изповядва само една религия. В Китай например много хора изповядват едновременно даосизъм, конфуцианство и будизъм.

За разлика от Китай поклонничеството в Япония се е развило много силно. Тук са включени всички практикувани от населението религии: будизъм и шинтоизъм както и много други новопоявили се (Lanczkowski, 1982; Schöller, 1984, 1986).

В руски електронен сайт, характеризиращ отделните видове туризъм, религиозният се свежда до три основни форми (<http://geografia-turizma.ru/index.php?option=content&task=view&id...>):

- a) поклонничество (посещение на свети места за поклонение);
- b) познавателни пътувания за запознаване с религиозни паметници, историята и културата на религията;
- c) научни пътувания на богослови, историци и учени, занимаващи се с въпросите на религията;

Първата е най-разпространената форма на религиозен туризъм. Освен това е нужно да се прави разлика между поклонение и поклонничество. Последното е самото пътуване извън местожителството с цел извършване на покло-

нение, което пък от своя страна е самият акт на преклонение пред нещо (ети-мологията на думата идва от „навеждам се доземи“, тоест правя голям поклон, прекланям се). Съществуват редица особености, които характеризират поклонничеството като важно явление в масовия туризъм изобщо.

1. Тясната му връзка с останалите видове туризъм (така наречените многофункционални пътувания, дори когато религиозните фактори изглежда да доминират). Те са характерни повече за индустриализираните държави. В развиващите се страни религиозният туризъм предлага единствена възможност за пътуване на много класи от населението, поради началния стадий на развитие на масовия туризъм. Ситуацията е сравнима с тази в средновековното общество, където по-бедните класи не са могли да си позволят подълги пътувания заради тяхното социално и финансово положение в обществото и само една изключително малка и привилегирована част от цялото население през средните векове (а също и допреди няколко десетилетия) е могла да си позволи участия в такива религиозни пътувания. С покачването на жизнения стандарт поклонническите места се превръщат в обекти на масовия туризъм, както за чуждестранните посетители, така и за местното население. Религиозният туризъм е такъв вид туризъм, че неговите участници са мотивирани или отчасти или напълно от религиозни причини. Разглеждан като самостоятелна форма, той би могъл да бъде класифициран като отделна подгрупа на културния туризъм. Като цяло, разликите между единичните форми не са ясно дефинирани и често преминават от една форма в друга. Много често едно пътуване има няколко мотивации и други второстепенни цели. Например, икономическият или политически туризъм включва в себе си често, било културни, било ваканционни занимания (Rinschede 1992).

2. Религиозният и ваканционният туризъм (например в САЩ) стоят в особена взаимовръзка, където много поклоннически центрове се намират в непосредствено съседство с големи туристически атракции. В Рим, където религиозните места са едновременно и значими културни забележителности, връзката е доста силно изявена. В днешно време религиозният туризъм е тясно свързан с ваканционния и културен туризъм. Подобни взаимодействия между религиозния туризъм от една страна и ваканционния, културния, икономическия и политически туризъм от друга, са вече отдавна доказани. Поклонничеството и другите религиозни пътувания са свързани с различните видове туризъм, в днешно време може би повече, от когато и да било (Rinschede, 1992).

3. Също така религиозният туризъм има голяма близост със социалния и груповия туризъм. Семейните пътувания или такива на група съмишленици еднакво вярващи, често от една и съща възрастова група, се предпочитат от тези с приятелите, което най-често важи за развиващите се страни (Morinis, 1984).

4. Много религиозни обреди и празници се възприемат от туристите като вид фолклор. (в Памплоне, Испания, в средата на месец юли целият град празнува „Санта Фермина“).

5. Религиозният туризъм има и политическа окраска. Гваделупа за Мексико и Стената на плача в Йерусалим например освен религиозни места са също така и важни национално-исторически обекти. Правителството на Саудитска Арабия прави опити да запази поклонението в Мека свободно и независимо от политическа намеса и то да не заплашва Ислямския свят (Костов, 2000 г.).

Голяма трудност представлява, най-вече от статистическа гледна точка, да се разграничат и обособят чисто религиозните от останалите сходни туристически пътувания. Те често се

комбинират с познавателния, деловия, круизния, пешеходния, лечебния и рекреативния туризъм, тъй като в практиката е рядкост да съществуват идеални видове или форми на религиозен туризъм. Възможната класификация на подвидовете на този вид туризъм според немскоезичната Уикипедия(http://de.wikipedia.org/wiki/Spirituelle_Tourismus) е:

Почивка в манастир – многодневни престои, с които се цели да се избяга от ежедневието; туристите съзнателно търсят подобен род преживявания и черпят духовен опит както от свои съмишленици, така и от представителите на духовенството в дадения религиозен център; Зад това явление се крие определена носталгия към миналото, отново събуждане на религиозни интереси, както и желание да се избяга от градската шумотевица. (Eiki 1987)

Поклоннически пътувания – осъществявани индивидуално или от група хора споделящи еднакъв религиозен светоглед, които желаят да избегнат комерсиалния характер на пътуването;

Традиционни, групови пътувания до свещени (официално признати религиозни) места обикновено по едно и също време на годината;

Посещение на църкви – мотивите за посещението могат да бъдат от най-различен характер: набожност, културни интереси, чисто любопитство и др.;

Религиозни тържества – индивидуално или групово участие в традиционни празници с религиозен характер; Религията изисква Евреи, Израилтяни и Юдеи да присъстват на фестивали в Ерусалим, където се събират годишно над един милион вярващи. Докато събиранията и церемониите на Римляните в миналото са имали повече политически и развлекателен характер, с участието на атлети, фестивалите на Гърците имали строго религиозен характер. При тях атлетическите състезания също

притежавали отчасти религиозен характер.

Пътувания до важни религиозно-исторически градове и обекти, имащи връзка с живота и дейността на прославени светци и други духовни лица от църковната история; За Християнството Светата Земя се асоциира предимно със значими събития от живота и делото на Исус Христос.

Пътувания за участие в църковни мега-събития от типа на конгреси, конференции, Световни църковни събори, Европейски срещи на младежта и др.

Гробищен туризъм (Friedhofstourismus) – пътувания до места, където са погребани известни духовни лица;

Според електронната брошура на Първия международен конгрес по въпросите на индустрията на религиозния туризъм се разграничават например 12 негови основни сегмента (Нешков. 2009 г.)

- мисионерство (пътуване за изпълнение на религиозни мисии);
- тематични круизи;
- отдих (бягство от ежедневната среда);
- конгреси, конференции, религиозни събори;
- посещение на дестинации и атракции с доминиращ религиозен характер;
- уединение в религиозни обекти;
- пребиваване в християнски лагери (биваци);
- пътуване с елементи на приключения в религиозен стил;
- ваканции на доброволци;
- младежки (студентски) ваканции с религиозна цел;
- семеен религиозен туризъм (Нешков, 1992 г.).

Предложените класификации на религиозния туризъм са доказателство за разгръщането на неговия капацитет в оптимален ръст като тенденция в туризма въобще, поради ускорения темп на развитие в световен мащаб. В тази

връзка духовните институции, стопанисващи религиозните обекти, ще бъдат доминиращ фактор за неговото разпространение и развитие.

Енчо Костов разглежда в книгата си за религиозния туризъм четири основни негови форми: мисионерство, поклонничество, образователен и фестивален религиозен туризъм.

Мисионерството като негова форма има своята дълга история и специфика. Авторът дава следната дефиниция за него: *„Специализирано пътуване с цел разпространение на Християнското учение.“* Първ свети апостол Павел предприема подобен род мисионерски пътувания, чийто общ брой е четири. Следи от неговата дейност откриваме и в пределите на страната ни. През 65г. в римския град Никополис ад Нестум (край днешния Гоце Делчев) проповядва апостол Павел, основавайки поредната епископия (християнска община). Мисионерско пътуване осъществява и св. ап. Андрей Първозвани по българското Черноморие. През 52 г. апостол Андрей предприема обиколка из богатите и многолюдни градове на българския черноморски бряг. Тогава са организирани и първите християнски общини начело с епископ. Необикновена следа от дейността на св. Андрей са епископиите в градчетата край Бургаския залив – те са през 15-20 км. – Несебър, Поморие, Дебелт, Созопол, Ахтопол (Димитров, Б.).

По-късно мисионерството се разраства, особено онези мисионерски експанзии, които имат за цел да наложат римокатолицизма. Не бива да забравяме и делото на първосветителите Кирил и Методий, които са били сред най-образованите хора по онова време, създатели на първия славянски литературен език, двата културни колоса на българския народ и на цяла Източна Европа. Тяхната най-главна житейска мисия е свързана с прокарване и осъществяване на великата идея на епохата – идеята за богослужение и писменост на роден

език. Първата специална мисия на св. Кирил била при сарацините в Багдадския халифат, имаща за цел да защити християнството от заплахата на мохамеданите. Втората мисия, в която участва и Методий, е при хазарите. Те били наточени със задачата да открият мощите на св. Климент Римски, трети римски епископ, заточен, измъчван и погребан там. Третото пътуване на Кирил е в долината на р. Брегалница, включена от българския княз Борис към териториите на България, където той покръства много славяни и им оставя книги, написани на славянски език. Най-известна и важна в живота на двамата братя е Моравската мисия, чиито инициатори станали Моравският княз Ростислав и Панонският княз Коцел, които се обърнали с молба до Константинопол да им бъдат изпратени подготвени духовници и учители със задачата да проповядват и извършват богослужение на славянски език. Така те се надявали да се освободят от влиянието на латините, чиято крайна цел била владичество на германските феодали.

Специално за Европа най-голям интерес събуждат поклонническите маршрути на Сантяго де Компостела. Обявяването му за светилище датира от 10 век сл. Хр. и стои на второ място след Рим като важен религиозен център в Европа. Историята му е свързана с житието на св. ап. Иаков, чиито мощи са били върнати обратно в Испания, за да бъдат положени там, където е и пострадал в 9 век от Хр. Съвременният маршрут е много по-пълно развит, отколкото през Средновековието и също така много по-добре набелязан отколкото в първоначалните си форми. Днес съществуват два различни маршрута, първият за превозни средства и вторият за колоездачи и пешеходци. Последните са два пъти повече от колоездачите, като посещенията имат ясно изразен сезонен характер. 2/3 от тях се осъществяват през лятото (юли и август), като най-голям е делът на

поклонниците испанци, и едва след тях се нареждат европейците. Главната мотивация за болшинството поклонници, според направени анкети, е чисто религиозно-духовна. През 1985 г. Сантяго де Компостела, градът станал известен още през Средновековието, се обявява за Световен културен обект от ЮНЕСКО и в последствие се номинира за Европейски град на културата за 2000 година.

Поклонничеството в България датира още от древността и се свързва най-вече с пътувания до свети места и посещения на манастири както у нас така и в чужбина. В миналото пътуванията с религиозен мотив са били особено популярни сред местното население. В християнска България преди турското нашествие най-посещавани места са били манастирите край София, Велико Търново и Сливен. В целия Сливенски край е имало голям брой религиозни обекти, като най-голямото съсредоточие от 24 манастира формирало т. нар. „Малка Света гора“ край Сливен. (Ваня Василева) Най-известната църква в този град е „Св. София“, която е била една от трите черкви на Балканския полуостров, носещи името на Св. София, строени едновременно. Това са църквите в Цариград, в София и в Сливен.

Вторият център на манастири е бил около с. Жеравна (местността „Клепалото“). Дълго време то е играло важна роля като сборен пункт на околните селища за отиване на поклонение в Света гора или в Йерусалим. Факт е, че от всички български градове Сливен и Котел стояли на първо място по броя на поклонниците в Йерусалим.

Образователният религиозен туризъм включва такъв род пътувания, чиято цел е да се повиши образователното ниво и професионалната квалификация на участващите. Като пример могат да бъдат дадени провежданите образователни семинари, „зелени училища“ в манастири, както и религиозния конгресен туризъм, който включва специализирани пътувания за участие

в научни конференции, църковни събори и др.

Фестивалният религиозен туризъм намира своето широко разпространение в Испания, Италия, Франция, Германия. Обикновено фестивалите са прояви от градски характер, които са посветени на определени светци или на важни религиозни събития. Всеизвестен е фестивалът Хелоин (празнува се в навечерието на Деня на вси светии), който е най-силно проявен в Ирландия и САЩ.

Християнството с множеството си последователи (над 1 млрд.) днес обхваща най-големия дял от религиозния туризъм в света. То се явява втора по възникване във времето след будизма световна религия с богато културно и духовно наследство. Християнското поклонничество се свързва с поклонение пред Бога, апостолите и първите светци на Христовата вяра. С годините то започва да се пренасочва към нетленните им мощи, гробове, лични вещи и др., получили благодатна чудотворна сила. В доста страни по света съществуват многочислени християнски светини и паметници, културните ценности могат да се видят експонирани в болшинството музеи на всички по-големи градове. Местата за поклонение най-общо могат да се разграничат на два вида:

Библейски – Йерусалим, Витлеем, Назарет, Витания, река Йордан и др. Поклонниците, които пребивават на територията на Светата земя, първоначално се отправят към Витлеем, където посещават храма на Рождество Христово. Във Витания пък се намира домът и надгробната могила на възкресения от Исуса Лазар. Назарет от своя страна се свързва с посещения на тези места, където Исус е расъл и призовал от рибарите първите си ученици. Божи гроб се посещава редовно от християни, представители на всички направления – католици, православни, монофизити, ариани, несторианци,

протестанти, копти. Не бива да забравяме, че той се явява като мощен, притегателен център на поклонници, изповядващи всички световни религии. Тази религиозна търпимост и толерантност е рядко явление в живота на различните, религиозни общности.

Небиблейски – имащи връзка със светци: гр. Лурд и Св. Дева Мария, гр. Ефес и св. Йоан Богослов, гр. Рим и св.ап. Петър и Павел, в Египет- св. Великомъченик Мина и др.

Християнството включва в себе си две основни направления: ортодокс (източноправославната църква) и римокатолицизъм (западната църква). През трети век сл. Хр. то постепенно започнало да се разцепва. Източното християнство се оформило във Византия. Окончателното разделение става през 1054 г. (така наречената Велика схизма) поради различия в „Символа на вярата“ (кратко, точно и ясно излагане на християнското „верую“). Доста учени причисляват още и протестантизмът, монофизитството и несторианството към християнското вероизповедание, но истината е, че корените на протестантизма идват от западната църква, който се отделя от нея и в последствие я отрича, докато монофизитството и несторианството представляват сами по себе си ереси, осъдени и анатемосани както от източната така и от западната църковна общност.

Християнският поклоннически туризъм има важно значение за разгръщането на обществената дейност в живота на хората. Чисто теоретично могат да се разграничат четири негови основни роли (Бабкин, 1992 г.).

- 1) духовно-просветителска (по време на пътуванията поклонниците узnavат повече за историята на даденото място и неговата роля за духовния живот на страната; запознават се с начина, по който се извършват богослуженията,

черпят житейски опит от прославени „святи старци“;

- 2) общообразователна роля (както в миналото така и днес манастирите представляват интересни културно-исторически центрове, на чиято територия са разположени много музеи, отразяващи живота и обичаите през различните исторически епохи, като например огромната магерница с казаните в Рилския манастир);
- 3) мисионерска роля (подобен род пътувания способства за обръщането към вярата на хора, които по-рано са били явно нерелигиозни);
- 4) благотворителна роля (по време на обиколките поклонниците осъществяват материална помощ с благотворителен характер и парични пожертвования);

Религиозният туризъм при мюсюлманите има ярко изразен поклоннически характер. Всеки мюсюлманин поне веднъж в живота си трябва да посети двата свещени града – Мека и Медина. Разрешено е единствено и само на изповядващите исляма да посещават тези главни светини за мюсюлманската общност. Представители на други религии нямат достъп до тези градове. **Ислямът** се явява една от най-младите религии в сферата на западните по произход и линейни по характер (от гледна точка на времето и пространствено развитие) религии (наред с Юдеизма, Християнството, Марксизма и прочие религии и системи от религиозни вярвания) (Тойнби & Икеда, 1995).

В Исляма липсва духовенството в християнския смисъл на това понятие. По време на молитва вярващите се обръщат с лице към страната на Мека, като всеки уважаван от мюсюлманите човек, който е запознат добре с Корана и ритуалните практики, може да произнася молитвите. В Корана често се говори за необходимостта от пожертвования и подаяния, ето защо тази религия

проповядва даване на милостиня на нуждаещите се, както и грижа за бедните и болните. Нейната най-голяма и важна заповед се явява хаджийството. Поклонничеството се извършва в строго определено време – в четвъртия месец след рамадан. Милион и половина поклонници отиват в Мека, за да вземат участие в 12 ден на т.нар. „хадж“ (hajj) – поклонническо пътуване до свещения за всички мюсюлмани град.

В Исляма съществуват само два основни празници: Ураза байрам – празнува се след строгия пост в месец рамадан и Курбан байрам – извършва се по време на хаджийството. Изповядващите исляма наброяват близо 19% от населението на земята, като Мека и Медина се посещават ежегодно от около 2 млн. поклонници. Съществуват два вида поклонничество при мюсюлманите: хадж (голямо) и умра (малко). Поклонението в Мека се счита за хадж, само ако е свършило по време на празника Курбан байрам и човек е извършил всички необходими ритуали в срок от 10 дни. Второто е по-продължително по време и се приключва в някой друг ден. По време на поклонението всички хора, независимо от социалното им положение и благосъстояние, се обличат в еднакви дрехи, за да се представят равни пред Бога. Друго тяхно задължение е да държат ума си в състояние на покой, без да допускат раздражение или обидчивост. Всякакви интимни отношения и прояви на похот правят хаджийството недействително, ето защо по това време е забранено сватосването или встъпването в брак.

Будизмът се явява най-старата от трите основни световни религии. Тя обхваща много страни от Южна, Югоизточна и Източна Азия, както и някои региони от Русия. Според оценката на някои учени изповядващите будизъм в света наброяват повече от 325 млн. души. Според други статистически данни те са около 500 млн.

В различните страни и региони будистките празници се отличават един от друг. Според преданието денят на раждането, достигането до просветление и смъртта на Буда са на една и съща дата. Този празник се отбелязва в края на май и началото на юни. В Япония обаче всичките тези три събития се празнуват поотделно. Традициите свързани с будисткото поклонничество водят своето начало от живота на самия Буда. Според канона той завещава на своите последователи да посещават местата, където се е родил (Лумбини, Непал), получил просветление (Бодхая, Индия) и е излязъл от този свят (Кушинагара и др.) Поклонничеството в будизма започва с поклонение пред останките на Буда и включва в себе си посещение на свети места с цел духовно израстване и преклонение пред по-висшите сили (Бабкин, 1992 г.).

Форми на религиозния туризъм в днешно време

Кратък систематичен преглед на неговите различни форми ще осветли още повече този предмет. Те могат да бъдат диференцирани спрямо критерия продължителност на престоя: или краткосрочни без нощувка или дългосрочни с най-малко една такава. (Ringschede, 1992)

Краткосрочен религиозен туризъм. Краткосрочният религиозен туризъм се различава сам по себе си с отделно пътуване, ограничено до къси разстояния. Целта на този туризъм е да се отиде до определен религиозен център с местно, регионално или над-регионално значение или да се участва в религиозно тържество, религиозна конференция или църковна среща. Както днес, така и в по-ранни времена, разстоянието до поклонническото място се е взимало пеш, цели процесии минавали по пътеки през полята. Рядко някой използвал автомобил или публичен транспорт. Броят на годишните поклонници до регионални религиозни центрове днес е в порядъка на десетки хиляди.

Нужната инфраструктура като паркове и места за пикник, ресторанти и религиозни магазини за сувенири са на разположение на туристите. В днешно време поклонниците най-малко пътуват пеша. Повечето от тях пътуват с автобус или кола, дори когато традиционното пътуване става пеш. До средата на деветнадесетото столетие поклонници от цял свят са ходили пеш, често в комбинация с конен или корабен превоз. В радиус от най-много 25 км били концентрирани този род пътници пешеходци. Тези в радиус от 50-150 км задължително имали една или повече нощувки. В Лурд и Фатима поклонниците пешеходци се срещат често. В поклонническите центрове на Северна Америка не се срещат такива, които да ходят пеш, докато поклонници от Западна Африка достигат светия град Мека пеша, използвайки местния маршрут (с изключение разбира се на пресичането на Червено море).

В някои случаи отделни конференции на църковни организации и асоциации, както и провинциални църковни срещи се провеждат на различни места. Тяхното влияние е валидно само за определен период от време, изразяващо се под формата на по-натоварен трафик, наемането на специални влакове и автобуси и осигуряване на места за паркиране, къмпинг, както и други необходими удобства.

Дългосрочен религиозен туризъм. Важни поклоннически центрове са започнали в началото като местни и регионални такива. Като пример може да бъде взет Лурд във Франция, който от средата на деветнайсети век от обикновено място за поклонение се развива в поклоннически център с международно значение. (Nolan and Nolan, 1989). Такива центрове привличат всяка година от един до десет милиона поклонници. Рим и Мека са изявени международни поклоннически центрове. Докато в Мека се събират само истински поклонници, а тези от други вероизповедания нямат

достъп до там, в Рим като допълнение към 10 милиона поклоннически туристи се струпват годишно безброй много туристи, представители от всеки вид туризъм. Фатима също има международно значение, но е по-известна като национален религиозен център, което се доказва от огромния брой португалски посетители. Гваделупа притежава също интернационален характер, заради почитанието на нейния светец от всички в Америка; но остава известна предимно като национална светиня и цел на поклонниците от страната. Това важи не само за Мексико, но и за всяка друга страна от Латинска Америка, която притежава подобно национално поклонническо място. Градът Йерусалим е от международно значение за няколко световни религии. В пределите на неговите стени са подслонени свети места както за Юдеи, така и за Мюсюлмани и Християни. През 1967 година пътуването с кораб постепенно започва да бъде заменяно с въздушния транспорт, който заема 20% от всички останали видове транспорт. Постепенно автомобилът измества влака като средство за достигане на поклоннически дестинации. В рамките на религиозния туризъм автобусът и колата си остават най-важните транспортни средства, а в развиващите се страни също така и камионът. Организираните поклоннически пътувания имат тенденцията да се осъществяват преди всичко с автобуси и по-малко с автомобили.

Социална структура на религиозния туризъм

Потокът от религиозно мотивирани туристи може да бъде анализиран и разграничен от аспектите на неговата социална структура. За всяка една световна религия или отделна значима дестинация представителството на половете между поклонниците е в най-различно съотношение. Като цяло доминирането на жените може да бъде регистрирано не само там, където култът към Дева Мария в Западна Европа и

Северна Америка е издигнат на пиедестал, но това важи в пълна степен за всички католически поклоннически забележителности (Rinschede, 1990). Участието на жените в католически църковни срещи също превишава това на мъжете, както и тяхното присъствие на православните литургии, характерни за Ортодокса (Източното Православие). В Мека положението е точно обратното. Мъжете представляват 65% от всички „правовърни“, което явно е резултат от социалната позиция на жената, която тя заема в Ислямския свят и религия (Long, 1979).

Подобни различия могат да бъдат открити също така при възрастта на поклонниците. В Лурд тези, които са под 25 години представляват 34% от общия брой, в контраст със Западен Бенгал (10,4%). Организираните поклонници в Лурд показват, че тези с независими професии и с по-висок образователен статус не са добре представени, за разлика от тези, които идват от селските райони на Франция. При Хиндуизма ситуацията е точно обратната. Явно всяко отделно място има различна социална структура, която зависи от традицията и развитието на религиозния туризъм в дадената дестинация (Rinschede, 1992).

Влиянието на религиозния туризъм върху развитието на туристическите дестинации

Посещението на религиозни церемонии, църковни срещи и други религиозни конференции и организирани дейности – които се провеждат всяка година или през определени интервали от няколко години и често променят местонахождението си – има силно влияние върху развитието на населението, населените места и икономическото състояние на религиозните центрове. Като правило относително малък брой лица участват в подобен род дейности в сравнение с постоянния поток от поклонници, който намира в определени сезони или през цялата година към

всепризнати поклоннически места. Нарастването на населението произлиза главно от прииждането на работници от околностите на региона, които се надяват да предложат услугите си в полза на поклонниците (Rinschede, 1988). Градове, които зависят предимно от туристическия бизнес и притежават международна слава, по правило са по-големи. Днес Мека парадирва със своите 400,000 жители, които предимно работят като обслужващ персонал на прииждащите в града туристи. В някои случаи поклонниците пожелават да останат известно време, за да спечелят пари за обратния път към дома. Много от тях не се завръщат никога и се установяват за постоянно там. В началото на 1960 г. 19% от населението на Мека не е имало гражданство на Саудитска Арабия. В днешно време бройката на желаещите туристи да останат завинаги там е силно редуцирана – всеки пристигнал поклонник трябва да покаже билета си и за връщане (Long, 1979).

Развитието на икономиката на поклонническите места е тясно свързана с бързо нарастващото население. В добре познатите градове като Лурд, Фатима и Лорето в самото начало не е имало големи затруднения. Вече по-късно развитието започва целенасочено да се запланува. През 1987 г. в гр. Лурд е имало 370 хотела, във Фатима около 37 и в Мека само 4 (поклонниците нощували в големи опънати палатки или просто под открито небе). Много религиозни магазини за сувенири са разположени близо до хотелите. В поклонническите места на развиващите се държави голям брой пътуващи търговци пристигат точно по време на религиозните събития и празненства. В заключение, икономиката на цял един град и неговите покрайнини, а понякога и цяла една страна (Мека в Саудитска Арабия) може да бъде повлияна от потока поклоннически туристи.

Заклучение

Религиозният туризъм е свързан повече, отколкото би могло да се очаква, с другите видове туризъм и по-специално с ваканционния и културния туризъм. В миналото религиозните пътувания са били винаги мултифункционални, дори когато религиозните фактори са имали доминиращ характер. В модерно време религиозната мотивация е по-маловажна отколкото в древността. Следователно ще се развият и разцъфнат онези поклоннически места, чието разположение е в близост до големи туристически атракции.

Заради нарасналата мобилност по-малките религиозни места имат тенденцията да загубят своята привлекателност за туристите и накрая окончателно да спрат да съществуват, докато тези с надрегионално, национално и международно значение ще печелят все по-голямо значение, известност и признание от посещаващите ги. Развитието и експанзията на религиозните центрове се осъществява главно в райони с добра пътна инфраструктура в близост до големи градски агломерации.

За в бъдеще пътуването с кола и със самолет ще достига все по-големи параметри. Заради своята близка връзка с дейности, имащи развлекателен харак-

тер, религиозният туризъм се характеризира с определена сезонност и се причислява главно към летния туризъм.

Религиозният туризъм оказва влияние върху развитието на населението, населените места и икономиката на дадената религиозна дестинация. Поради нарастващата мобилност на броя поклонници тяхното специално въздействие вероятно ще се промени за в бъдеще. Ще има по-малко хотели и ресторанти в непосредствена близост до религиозните центрове, те ще бъдат разположени най-вече в покрайнините им или (направо на полето) в провинцията.

Религиозният туризъм е световно явление. Той може да бъде открит във всяка една световно известна религия, но също така дава отражение и върху броя на по-малките религиозни общности и във всяка една културна част от света, която е със свое собствено значение и влияние. Според статистически данни годишно има около 200 милиона поклонници, които участват само в международни, национални и надрегионални поклоннически пътувания. В допълнение съществуват безброй много туристи, които се събират всяка година в различни религиозни центрове, за да присъстват на религиозни церемонии или конференции. Те се признават и броят много рядко за истински поклонници.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма, 1992 г.
2. Василева, В., „Има ли религиозен туризъм в източна Стара планина и източния Предбалкан“, 2007
3. <http://geografia-turizma.ru/index.php?option=content&task=view&id>
4. Димитров, Божидар, „Българската християнска цивилизация“, 2007 г.
5. Тойнби, А., Икеда, Д., 1995 г. Избери живота, МФ „Св. Св. Кирил и Методи“, С.
6. Eiki, H. 1987. Pilgrimage in East Asia. In The Encyclopedia of Religion 11:349-351, New York.
7. Костов, Е., 2000 Религиозният туризъм в България, вчера, днес и утре“, с.86-87.
8. Lanczowski, G. 1982 Die heilige Reise-Auf den Wegen von Göttern und Menschen. Freiburg: Herder Verlag
9. Long, D. E. 1979 The Hajj Today: A Survey of the Contemporary Makkah Pilgrimage. Albany NY: State University of New York Press.
10. Morinis, E. A. 1984 Pilgrimage in the Hindu Tradition: A Case Study of West Bengal. Delhi.

11. Доц. д-р Марин Нешков, 2009. „ Религиозен туризъм – същност и съвременни форми”, статия.
12. Nolan, M. L. and Nolan, S., 1989. Christian Pilgrimage in Modern Western Europe. London NC: The University of North Carolina Press.
13. <http://www.religioustravelexpo.com/EXPObrochure.pdf>
14. Rinschede, G. 1988. The Pilgrimage Center of Fatima/Portugal. In *Geographia Religionum*, Band 4, pp.65-98. Berlin: Dietrich Reimer Verlag. 1990
15. Catholic Pilgrimage Places in the United States. In *Geographia Religionum*, Band 5, pp.63-147. Berlin: Dietrich Reimer Verlag. 1992 *Annals of Tourism Research*, pp. 51-67
16. Schöller, P. 1984 Die Zentren Neuer Religionen Japans. *Erdkunde* 38:288-302. 1986 Tempelorte und Tempelzentren in Japan. In *Geographia Religionum*, Band 2, pp. 127, Berlin: Dietrich Reimer Verlag. http://de.wikipedia.org/wiki/Spirituelles_Tourismus.